

אוצרות הדף היומי

הרב אברהם מרדכי וינשטוק

פורסם ב"המבשר תורני"

רבינא אכל בנכייטא (בבא מציעא סז, ב)

תלמיד חכם וחסיד אף שידוע ומפורסם לרבים - רשאי שלא לנהוג בעצמו כתלמיד חכם אל החיד"א נשלחה מרתקת (שו"ת "חיים שאל" חלק א סימן א). בעיר אחת התגורר יהודי צנוע ומעלי, ובירכתני ביתו מתנהג בחסידות וכבר רישומו ניכר בכל באי שער עירו, **אלא שאותו מתנהג בחסידות לא רצה להניח תפילין דרבינו תם לאור פסק ה"שולחן ערוך" (אורח חיים לד, ג), שלא יניח שתי זוגות תפילין אחת של רש"י ואחת של רבינו תם, 'אלא מי שמוחזק ומפורסם בחסידות'**. אותו יהודי חשש שאם יחל להניח תפילין דרבינו תם יאמרו עליו שמחזיק עצמו למפורסם בחסידות ולכן היה נמנע. (בזמננו כבר רווח המנהג להניחם, והחיד"א עצמו בחיבורו על השולחן ערוך "ברכי יוסף" - מובא ב"שערי תשובה" שם ס"ק ב - כותב, שכיון שבמקומותינו רוב תופסי התורה ומקצת בעלי בתים מניחים גם תפילין דרבינו תם, אין בהנחתם משום יוהרה. השאלה נשלחה כנראה ממקום בו רק חסידים מפורסמים היו נוהגים בהנחתם). והשאלה היתה אם יש טעם בהנהגתו של אותו חסיד 'כי כבר הוחזק לקדוש וכל העם עונים אחריו מקודש'. והשיב החיד"א, **שיש להפך בזכותו של אותו אדם צנוע שאינו רוצה לנהוג בעצמו כחסיד, וראיה לדבר הביא מדין 'משכנתא בנכייטא' שבסוגייטנו. בסוגייטנו מבואר שמלוה אינו יכול לאכול פירות משדה 'משכנתא' - שדה שניתנת לו כמשכון עבור החוב, שכן הרי זה כריבית שהרי מקבל מעות נוספות על החוב, אף אם לא קצצו על כך בשעת ההלוואה. אלא ב'נכייטא' - באופן שעל כל שנה בה המלווה יושב בקרקע, ינוכה מהחוב סכום קצוב. כיון שכן נראית עיסקא זו כמכירה ולא כהלוואה נושאת ריבית. ומכל מקום אומרת הגמרא שאם המלוה הוא תלמיד חכם שצריך ליישר דרכיו ולקדש עצמו במותר לו, כדי שלא ילמדו ממנו ויבואו לזלזל באיסורי תורה, לא יאכל פירות משדה משכנתא, אפילו באופן של נכייטא.**

והנה בהמשך הסוגיא מספרת הגמרא שרבינא כן אכל פירות בנכייטא. והקשו תוספות (ד"ה רבינא אכל בנכייטא), היאך יתכן שעשה כן והלא אמרו שתלמיד חכם לא יאכל אפילו בנכייטא, ותירץ רבינו תם, שרבינא 'לא היה רוצה ליטול את השם ולעשות עצמו צורבא מרבנן'. וכלומר שסבור היה רבינא שאם יחזיק בשדה המשכנתא ולא יאכל ממנו פירות אף בנכייטא, הרי הוא נוהג בעצמו מנהג תלמיד חכם ולא רצה לעשות כן.

מעתה מסיק החיד"א, הלא בעירו ובכל העולם כבר היה מפורסם שרבינא הוא אדם גדול, ומכל מקום יכול היה שלא ליטול לעצמו שם תלמיד חכם. והוא הדין שאותו חסידא ופרישא נשוא השאלה, רשאי שלא להניח תפילין דרבינו תם, כדי שלא להחזיק עצמו כמוחזק ומפורסם בחסידות, אף שדבר זה מפורסם לכל.

*

בנושא זה של תלמיד חכם שאף שמפורסם לכל שהוא תלמיד חכם אינו נוטל לעצמו את השם, יש בנותן טעם להביא את הנהגתו של רבינו תם עצמו בענין דומה. וכך מסופר ב"הגהות מרדכי" (גיטין רמז תסא), שכהן אחד יצק מים על ידי רבינו תם. עמד אחד התלמידים והקשה לרבינו תם היאך הוא מניח לאותו כהן לעשות כן, והלא מבואר בירושלמי שהמשתמש בכהונה – הרי זה מעל. רבינו תם השיב לו, שבזמן הזה כיון שאין בגדי כהונה אין קדושה לכהנים. אך אותו תלמיד שב והקשה, שאם כן אף שאר ענייני קדושה לא ינהגו בכהנים בזמן הזה, ושתק רבינו תם. אחד מבעלי התוספות – רבינו פטר, השיב, **שאף אם יש קדושה בכהנים בזמן הזה, מכל מקום לכהן מותר למחול על קדושתו, ולפיכך יכול רבינו תם להניח לו ליצוק מים על ידיו.**

הקשה הטי"ז (אורח חיים קכח, לט) על פי המבואר בגמרא (יבמות פח, ב) שכהן שנשא גרושה ואינו רוצה לגרשה, **יש להכותו ולקדשו בעל כרחו שנאמר (ויקרא, כא, ח), 'וקדשתו, ודרשו חז"ל, שיש לקדשו אפילו בעל כרחו.** ולפי דברי רבינו פטר שכהן יכול למחול על קדושתו – יש להקשות, מפני מה מכים את אותו כהן – יאמר שהוא מוחל על קדושתו. וביאר הטי"ז, שהכהן יכול למחול על קדושתו רק בדבר שיש לו הנאה ממנו ואין בזה איסור תורה. וכיון שאותו כהן שיצק מים על ידי רבינו תם ודאי היה נוח לו מכך שזכה לשרת בקודש, לפיכך יכול היה למחול על קדושתו. וסיים הטי"ז, **שנראה שמה שרבינו תם שתק ולא השיב לתלמיד שהקשה היאך הוא משתמש בכהן, לא משום שלא ידע מה להשיב, אלא שלא רצה ליטול שם תלמיד חכם עליו ולומר שבשביל זה הוא מותר,** וכדברי רבינו תם עצמו בסוגייתנו, שרבינא לא רצה ליטול את השם ולעשות את עצמו תלמיד חכם.